

Найдонова Любов Антонівна

кандидат психологічних наук, провідний науковий співробітник
Інститут соціальної та політичної психології АПН України

КОНЦЕПЦІЯ РЕФЛЕКСИВНОГО КАПІТАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СПІЛЬНОТ: ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

На засадах концепції рефлексивної модернізації суспільства У. Бека ставиться завдання осмислення психологічних ресурсів перманентних суспільних трансформацій. Виділяються груп-рефлексивні функції поділення реальності й утримання різних образів реальності, похідних від належності різним спільнотам. Пропонується голографічний концепт рефлексивного капіталу територіальних спільнот, розкривається спосіб його конструювання на різних етапах дослідження.

Ключові слова: рефлексивна модернізація, суспільство ризику, груп-рефлексивний підхід, поділення реальності, психологія спільнот, рефлексивний капітал.

Умовне розподілення трансформацій на суспільні і, наприклад, економічні чи технічні нікого не може увести в оману: трансформація — це єдиний всеосяжний процес постійних змін. Саме цю характеристику постійних змін (коли тільки що модернізоване вже знову змінюється, відкидаючи попередні трансформації) відомий соціолог Ульрих Бек назвав рефлексивною модернізацією суспільства — модернізація змінює саму себе, конфронтує із собою, стає своєю темою і проблемою [1]. Осмислення проблеми перманентних трансформацій є особливо актуальним для розуміння сучасного суспільства, адже саме суспільні інституції є тими динамічними явищами, які стабілізують хаос змін, дають можливість його опанувати і скеровувати. Від уявлень про суспільство, їх адекватність реаліям залежить можливість конструктивних трансформацій. В цьому, на нашу думку, полягає головний психологічний ресурс трансформацій, аналізу якого присвячено цю статтю.

Мета статті — розроблення концепту рефлексивного капіталу як психологічного ресурсу суспільних трансформацій. Загалом, головний напрям роздумів уписується в проблему співвідношення масової та інших форм суспільної свідомості в аспекті самовизначення спільнотами способу свого життя і управління ним. Особливість аналізу полягає в тому, що обрано таку позицію його здійснення, в якій за побудовою уявлень про закономірності динаміки соціуму в цілому не зникають індивідуальні суб'єкти власного життя, які, врешті, також здійснюють рефлексію реальності свого життєвого світу і обирають (з різним рівнем усвідомленості й відповідальності) спосіб дії в ньому.

На рубежі XIX–XX століть великий соціолог і соціальний психолог (на той час ці наукові галузі були об'єднані), автор концепції розуміючої со-

ціології Макс Вебер висунув думку про те, що онтологічно (по суті) існує лише одна реальність — факт колективної дії, яку він класифікує за критерієм осмисленості. Саме із системи цих соціальних дій (поведінка стає дією, коли суб'єкт надає їй смисл; соціальною дією стає тоді, коли вона співвідноситься із діями інших і орієнтується на них) складаються соціальні стосунки. Інші уявлення про суспільство, групи, інституції тощо — є наші ідеальні типи, тобто інтелектуальні інструменти, завдяки яким ми пізнаємо плинну реальність. На той час уведення поняття ідеального типу відіграло важливу роль у розведенні розуміння і оцінювання соціальних дій (це розведення — одна із первинних груп-рефлексивних функцій свідомості, яку виконувала наука в пошуках об'єктивності).

Вже на той час у зв'язку із соціальними змінами наукова свідомість стає досяжною не тільки представникам еліти, яка може не думати про економічний бік життєзабезпечення і, відповідно, не усвідомлює його. В науку приходять представники іншого суспільного класу та іншої групової свідомості, що і диктує необхідність розведення критеріїв оцінювання і засобів осягнення реальності (репрезентування, моделювання, оперування нею). Відомо, що Макс Вебер був представником «нової еліти» того часу — товарно-промислової буржуазії, а в породженні ідеї розведення оцінки і розуміння важливу роль зіграла страшна особистісна трагедія, яка розігралась через оцінювання М. Вебером ставлення батька до матері (розрив, від'їзд батька і його смерть, після якої Вебер мав психічний зрив і декілька років не міг працювати) [2]. Розробка інтелектуального механізму розведення оцінювання і розуміння виконала важливу функцію особистісного інтегрування науковця, що переживав життєву кризу, створило умови повернення до реальності. Згадаємо, що на той час осмислення класових механізмів існування індустріального суспільства було головною інтригою наукової спільноти суспільствознавців, а людство переходило від феодальної епохи до капіталістичної, від класової свідомості (вбудованої в різну реальність життя) до «свідомості класів» [3], ідентифікації себе з такого типу великими групами (що визначаються відношенням до засобів виробництва). На думку сучасного британського соціолога Тоні Блекшоу, надалі на арену виходить перехід від свідомості класів до свідомості локальних спільнот [3]. На нашу думку, саме з цим пов'язаний і перехід від економічного капіталу до інших його форм — соціального, інтелектуального, культурного, творчого, рефлексивного.

В новому тисячолітті накопичились підстави для зсуву наукової, а отже і загальнолюдської, свідомості до нових функціональних груп-рефлексивних інструментів, зокрема щодо *поділення реальності*. Ці підстави полягають в усвідомленні ідеї, що свідомість з її сукупністю індивідуальних уявлень, ставлень, ідентичностей і антиципацій (конструкцій майбутнього) є невід'ємною онтологією, яка злита із колективною дією, виступає важливим її суб'єктивним компонентом. Реальністю є не тільки поділені між індивідами, а отже спільні (хоч і розподілені у просторі) колективні дії, але й поділені емоційні стани, спільні уявлення (образи реальності, репрезентації), когнітивні інструменти (способи мислення, до-

мінантні логіки, стратегії переробки інформації), поділене знання (в тому числі мета-знання: способи передачі, трансферу знань, стратегії спільного створення нового знання), поділена рефлексія. Якщо раніше відбувалися війни за матеріальні ресурси, нині вони точаться в інформаційному просторі за уми, мотивацію, бажання мас, за їх свідомість і підсвідомість. Змінивши ідентичність людей, вже не потрібно завойовувати території, побудувавши різну перспективу майбутнього в окремих частинах розколотої групи, не треба вкладати ресурси в сепарацію територій — спільноти самоорганізуються згідно спільним когніціям.

Рефлексія власної соціальної ідентичності, належності до певних спільнот перетворюється на такий нематеріальний ресурс, що може стати вирішальним у глобальних протистояннях сучасного світу. Разом з тим набуває величезного значення груп-рефлексивна функція взаєморозуміння, в первинній основі якої лежить *одночасне утримування розведених різних образів реальності* — однієї й тієї ж (в реальному просторі і часі) дійсності, представленої в свідомості різних партнерів як похідної від їхньої належності різним спільнотам. Тобто функція розведення спільного і того, що не є поділеним, є різним у партнерів. При цьому необхідною умовою виступає наявність межі довіри\недовіри, поділеної між партнерами, адже без цього ресурсу неможливо побудувати образ суб'єктивно розбіжної реальності.

Відомо, що разом із розвитком глобалізації розвиваються протилежно спрямовані процеси. Але мова ведеться не про рух антиглобалістів, знайдено більш точний термін позначення протилежного процесу — глобальної локалізації або «глокалізації» [4] (думати глобально, діяти локально). Походить поняття із японської маркетингової стратегії 1980-х років щодо адаптування нових сільськогосподарських технологій до місцевих умов, у англомовному соціологічному дискурсі поняття популяризував британський соціолог Роланд Робертсон у 1990-х роках. Глокалізація в психологічному сенсі — це створення в глобальному масштабі сукупних досвідів локальних спільних життєвих світів людей, об'єднаних локальною територією, на якій переважно відбувається перебіг їхнього психологічного життєвого часу. Індивідуалізований у межах певних біографій особистостей, цей спільний досвід ідентифікується із певними територіальними спільнотами (сусідською, міською, регіональною, державною), перетворюючи глобальні процеси у розмаїття локальних, а не в їхню уніфікацію. В умовах глокалізації особливого значення набуває груп-рефлексивна функція одночасного утримування різних образів реальності.

В сучасному суспільстві, матеріальну основу якого все ще продовжує забезпечувати індустріальна складова, як вказує У. Бек, соціальна структура все більше починає визначатись логікою не виробництва, а споживання. На зміну залежності від матеріальних ресурсів (індустріальне виробництво тяжіло до ресурсних баз, аби зменшити транспортні витрати) економіка нині все більше залежить від ринку праці та споживання. Тобто питання територіальних спільнот, в яких саме і розміщується інфраструктура споживання, необхідна для відновлення трудових ресурсів, набуває надзвичайного значення. Успішною вже не може бути економіка, яка ґрунту-

ється лише на схемах виробництва без врахування особливостей територіальних спільнот.

Стабілізовані в певних географічних межах територіальні спільноти є особливими соціальними полі-ідентичними утвореннями, на відміну від інших спільнот (етнічних, професійних, за інтересами), хоча тенденція поліфонії наростає і в цих соціальних утвореннях. Поліфонія визначена тим, що сучасна людина є одночасно належною до великої кількості реальних та уявних спільнот, норми яких можуть бути суперечливими, а межі груп — мати різну ступінь невизначеності. Груп-рефлексивна функція взаємодії первинно має за основу утримування образу одночасної належності до різних спільнот і опрацювання способу співвіднесення різних вимог до власних ролей через визначення їхніх діапазонів у реальному часі колективної дії.

В розвинутому вигляді цей груп-рефлексивний зсув стає додатковим ресурсом, адже вдало змінюючи реєстри між одночасними належностями в позиціонуванні, можна не тільки значно економити витрати, але й отримувати результати, які неможливо отримати іншим способом. Одна і та сама дія може помножуватись в інтерпретаціях, створених в різних спільнотах, і врешті розростатись до такої, що вийде за межі первинно усвідомленого на етапі планування або програмування. Гнучкість побудови таких об'ємних інтерпретацій, в яких будується дискурс як мета-мова, що об'єднує фольклори певних спільнот, а не загострює суперечності, дає змогу збільшити ресурсну потужність колективної дії. Така капіталізація груп-рефлексивного ресурсу відбувається не тільки в межах поліфонії індивіда в певній територіальній спільноті, але й в межах певних спільнот, що знаходяться у рухливих зв'язках із іншими. М. Найдъонов веде мову в цих випадках про коаліційну груп-рефлексію [5].

Стосунки індивіда і територіальної спільноти мають складно опосередкований характер з переважно тектонічними (довготерміновими поступовими) трансформаціями, закономірності яких важко охопити сучасними науковими методами. Адже прямі впливи територіальної спільноти на окремого індивіда існували в традиційному (та й в індустріальному) суспільстві лише у вигляді адаптації до території спільного проживання двох інших опосередковуючих і стабілізуючих соціальних середовищ — сім'ї та виробництва. Досі зберігаються особливості історичних районів поселень знаті, майстерень й цехів, або заводські чи шахтарські містечка, що закріплені в архітектурі, відповідній певним ландшафтам. Але сучасне суспільство ніби знищує свої ж стабілізуючі засади у вигляді класів та інституту сім'ї, які забезпечували наступність певних традицій. Натомість відбувається інституалізація біографічних зразків (в біографії кожної людини виділяються однакові стадії входу-виходу в систему освіти, систему найманої праці тощо).

Структурування індивідуального часу відбувається за зразками розподілу бюджету часу між цими підсистемами, належність до яких є одночасною. Стабілізація суспільства спускається на рівень стандартизації структурування життєвого шляху індивіда, який має мобільність і завдя-

ки соціальним ліфтам може змінювати і соціальний статус (що визначається рівнем споживання), і свою ідентичність, і свій бюджет часу. Таким чином, суспільні трансформації отримують як стабілізаційного чинника індивідуальну біографію, укорінену в часі життя окремої людини. Все може змінитись і трансформуватись, непорушним лишається сам факт існування біографії, життєвого шляху довжиною від народження до смерті й інвертованого існування особистого капіталу після смерті. Як казав видатний харківський психолог О. М. Лактіонов, визначаючи координати індивідуального досвіду, «такий капітал можна віддати іншим, нічого при цьому не втрачаючи», а кінець індивідуального життя є точкою інверсії і вивільнення досвіду, коли «досвід втрачається як своя власність, але покладається для майбутніх інших» [6].

Створення відповідних інтелектуальних інструментів такого *голографічного* уявлення про себе як про належного до комплексу спільнот, але зрештою власника своєї біографії, свого індивідуального досвіду, який має певний обмінний фонд за життя і є частиною сукупного капіталу досвіду спільнот навіть після смерті, — стає важливою характеристикою зсуву в сучасній суспільній, а відтак й індивідуальній свідомості.

У зв'язку із цим варто наголосити на ще одній важливій рисі сучасності — це зміна основної ідеї, рушійної сили суспільних трансформацій. В той час, як для індустріального суспільства головним питанням було багатство і способи його розподілення, для сучасності поступово на центральне перетворюється поняття *ризик*у і способів запобігання (за концепцією У. Бека). Примітно, що саме в наш час у популярних молодіжних спільнотах Інтернетом гуляє актуальна фраза китайського філософа Сянь Цзи «Відсутність багатства — це не бідність, бідність — це жага багатства». Суспільство, яке живе в епоху рефлексивної модернізації, — це суспільство ризику. Бідність — це лише один із можливих ризиків у низці екологічних, соціальних, інформаційних та інших загроз безпеці і благополуччю.

Поняття ризику — це своєрідний кентавр-об'єкт (в термінології Г. П. Щедровицького [7]), який має напівсуб'єктивну онтологію, існує в уявленні мас і в об'єктивній реальності одночасно. Ризик і загроза — це інтелектуальні конструкції майбутнього, це емоційно забарвлені страхом (в різному ступені інтенсивності) уявлення про майбутні імовірні втрати і небезпеки. Саме уявлення про майбутні ризики і є тим суспільним когнітивним психологічним ресурсом, який має потенціал визначати колективну поведінку. Причому колективна поведінка може бути організованою в межах певних інституцій і керованою її нормами, а може мати стихійний масовий і некерований характер, в чому ми нещодавно переконались на прикладі банківської фінансової кризи, сплесків час від часу ажіотажного попиту і т. д. Логіка приєднання і від'єднання індивідів від колективних дій є важливою нематеріальною складовою дуже матеріальних процесів. *Груп-рефлексія ризиків* базується на уявленнях про межі одночасних поділених суспільних процесів, що мають різні динамічні характеристики і соціальні базиси, — це важливий компонент управління ресурсами, що здатний перетворювати їх (ресурси) у само-відновлюваний і конвертований капітал.

Рефлексивний капітал — це форма індивідуального (і сукупного) досвіду, яка стає ключовим ресурсом існування людства, перетворюється на важливий нематеріальний актив сучасних індустрій, визначає оптимальне соціальне середовище для благополуччя індивідів і спільнот.

Розробка нами концепції рефлексивного капіталу мала певні етапи. Передумови концепції було закладено в межах дисертаційного дослідження рефлексивного потенціалу групи та його впливу на індивідуальні творчі здібності. Розглядаючи індивідуальні внески в групову рефлексію, ми виявили феномени, що пізніше назвали *аутсорсінгом рефлексії* (від англ. out — зовні, sourcing — підбір джерел), тобто можливість використовувати зовнішні рефлексивні потужності партнера по спілкуванню не тільки для досягнення спільного творчого результату, але й для забезпечення в подальшому ефективного самостійного творчого пошуку. Критичною умовою позитивного впливу спільної творчості на індивіда виявились такі особливості контакту, при яких виявлялась незгода з діями (думками, логікою) партнера. За можливістю висловлення такої незгоди стояли два чинники: 1) здатність індивіда виділити себе із спільного групового процесу, 2) групова норма, яка не пригнічувала висловлення іншої думки. Важливим моментом тут є розрізнення незгоди із ігноруванням. При ігноруванні розгортаються дії (інтелектуальні, мовні), які не співвіднесені і не співорієнтовані з діями інших. При висловленні незгоди інаквові інтелектуальні дії співвідносяться, позиціонуються з діями інших. Вони ув'язуються завдяки комунікації в єдиний процес здійснення різноманітного творчого пошуку групою.

На час проведення цих досліджень на початку 1990-х років ми розглядали проблему індивідуальних внесків і рефлексивного потенціалу групи на межі лабораторного і польового експериментів і створення тренінгу-практикуму з метою кращого розуміння загально-психологічних закономірностей рефлексивних механізмів творчості [8]. Багаторічний досвід розвитку психологічних ідей рефлексії як інтелектуальних інструментів творчого розв'язання життєвих проблем різних груп, організацій, спільнот, спостереження за суспільними трансформаціями в країні, узагальнення досвіду теоретичних концептуалізацій сучасності дало змогу перейти від концепту рефлексивного потенціалу групи до концепції рефлексивного капіталу спільноти.

Суттєвим чинником такого переходу разом із розробкою теорії груп-рефлексії (М. Найдьонова) стали: розвиток світової психології спільнот (ком'юніті), в межах якої активно опрацьовуються поняття соціального і культурного капіталів, розвиток організаційної психології з поняттям інтелектуального капіталу, концепції креативного капіталу в економічних науках тощо. Термін «капітал» перетворено на мінливий знак дискурсу, за яким кожен дослідник може розташувати своє наповнення в межах первинного інтенціоналу створення додаткової вартості. Вся сукупність наповнень настільки відмінна, що спроби охарактеризувати їх в одній площині призводять до втрати об'єму поняття. Це, до речі, проблема багатьох сучасних термінів, не тільки терміну «капітал». Проте при голографічному підході,

коли утримуються межі різних спільнот з їхнім відмінним наповненням терміну згідно придатного цим спільнотам бачення світу, багатомірне розуміння концепту не призводить до аморфності й втрати пояснювального потенціалу. Тут з очевидністю постає, що такі терміни — це ідеальні типи, тобто сконструйовані об'єкти, які не мають точного репрезентата у відокремленій реальності, але можуть бути використані для позначення діапазону об'єктивно-суб'єктивної колективної дійсності, частково поділеної певними спільнотами.

Рефлексивний капітал — концепт нового покоління, композиційний за своєю будовою, він передбачає одночасність рефлексії декількома (багатьма) суб'єктами, що не виключає можливості розгляду цього процесу з боку окремого індивіду. Такі концепти мають непостійний логічний обсяг залежно від позиції розгляду, адже спираються на множинні логіки. Традиційним для композиційних понять є розділення рівнів розгляду — індивідуальний, груповий, організаційний, суспільний, цивілізаційний тощо. У всіх цих випадках використовується один той самий термін, але при переході з рівня на рівень він наповнюється особливо акцентованим змістом.

Термін «рефлексивний капітал» може бути використаний для позначення рефлексивних активів суб'єкта на різних рівнях: від окремої особистості до цивілізації. Ресурсна природа рефлексивного капіталу полягає в тому, що він може бути використаний як нематеріальний актив і потенційно підлягає оперуванню (оцінці, управлінню, маркетингу) як економічна категорія, і відтак поняття економічної психології. Усвідомлення різного онтичного наповнення на відповідних рівнях може викликати методологічну тенденцію пошуку спеціальних термінів для їх позначення, проте використання єдиного терміну підкреслює, що природа феномену полягає саме у його різнорівневості. На рівні особистості він може виникати тільки при наявності спільноти, в контексті якої знаходиться груповий рефлексивний капітал і т. д. З урахуванням обмеженого обсягу статті не будемо продовжувати тут можливі варіації композиційних рішень співвіднесення різних масштабів.

Аналізуючи відомі концепції різних нематеріальних капіталів та способи виділення науковцями певних їх складових, критеріїв, індикаторів, ми робили декілька різних спроб структурувати концепт рефлексивного капіталу в суто психологічному форматі дискурсу. Відштовхуючись від структури соціального капіталу територіальної спільноти, спочатку нами було виокремлено наступні складові рефлексивного капіталу: 1) створення *сенсу* спільноти, належності і довіри, 2) переосмислення *мереж* стосунків сусідства і територіальності, 3) рефлексія колективної *ефективності* та ресурсу належності, 4) рефлексія управління колективною *дією* в реальному часі [9].

Аналіз професійної спільноти в результаті дав змогу в структурі рефлексивного капіталу виділити чотири складові, які можуть бути розглянуті і як окремі його форми, а саме: 1) рефлексія сенсу професійної спільноти, 2) рефлексивне наповнення дискурсу мереж спілкування (аналог сусід-

ських відносин в територіальних спільнотах), 3) рефлексія колективної ефективності та 4) праксис фахово-громадської участі (в останньому рефлексія принципово об'єднана з колективною дією) [10].

Подальший теоретичний аналіз дав змогу уточнити виявлені компоненти у спробі синтезу психологічних концептів, до яких рухалась, виходячи за власні межі, когнітивна психологія, створюючи сучасні концепції емоційного, соціального, практичного інтелекту.

Так, перша складова рефлексивного капіталу — *сенсу спільноти* — найближче описує ті ж реалії, що концептуалізуються поняттями емоційного інтелекту та мета-когнітивних складових емоційних контролів, моніторинрів та інших форм управління своїми емоційними станами при взаємодії з іншими людьми. На цьому стику емоційного інтелекту та мотивації знаходиться проблема довіри до інших й визначення меж власної ідентичності. Важливо при цьому утримувати думку, що узагальнюються не різні процеси реальності (емоційний інтелект і рефлексивний капітал), а різні концептуалізації багатомірної реальності різними інтелектуальними інструментами. Перевага концепту рефлексивного капіталу на відміну від емоційного інтелекту (та інтелекту загалом) полягає в тому, що ми здійснюємо спробу побудови голографічного концепту, який буде мати якості кентавр-об'єкту, сумістить суб'єктивні компоненти і компоненти організації колективної дії в одному багатомірному концептуальному просторі. Співмірним до рефлексивного капіталу є поняття праксису Фієре, в якому також нерозривно поєднані рефлексія і дія. Вершинним феноменом першого компоненту рефлексивного капіталу територіальної спільноти є поділені цінності і спільна мораль (розуміння орієнтирів добра і зла, відповідальності).

Наступні дві складові рефлексивного капіталу територіальних спільнот поєднуються разом, щоб бути спів-ставними із концептами соціального та практичного інтелекту. При цьому компонент *мережі стосунків* більше відповідний дискурсу соціального інтелекту з його досвідом су-присутності, картування в системі соціальних мереж (реальних, а не лише їх віртуальних еквівалентів), соціально-комунікативними компетентностями, що дозволяють створювати в умовах індивідуальних нерівностей і відмінностей ресурс поділення, про який ми згадували вище. Другий компонент рефлексивного капіталу — *колективна ефективність* — більше тяжіє до практичного інтелекту з його імперативом ефективності і відповідності вимогам задачі. Головна суперечність тут — це баланс адаптивності й інноваційності, сьогодення і майбуття. Якщо попередній компонент утримує суперечності одночасної належності різним спільнотам, то в цьому компоненті утримується одночасність творення різних процесів, в межах яких може існувати суперечливість різних критеріїв ефективності.

Рефлексивний капітал в формі останнього компоненту *колективної дії* має принципово інтеграційну природу. Це не такий же компонент в ряду перших трьох, а функціональна структура, що призвана їх поєднати. Для звичайних не голографічних компонентів така структура є надлишковою, адже поєднання всіх компонентів у сумі має бути ідентичне концепту. Для голографічних концептів просте адитивне (методом складання) поєднання

не є можливим, а для кентавр-об'єктів є знищуючим. Тому ми виділили останній компонент, в якому міститься методологія «збірки» концепту, зосереджується потенціал його розвитку, збираються недодумані і недопрояснені радикали, які зокрема можуть мати суперечливу історію майбутніх інтерпретацій реальності колективних дій. Власне цей компонент рефлексивного капіталу, на відміну від колективної дії як такої, є відображенням мудрості цих дій.

Таким чином, в результаті проведеної теоретичної роботи можна зробити три види висновків: щодо характеристики психологічних ресурсів трансформацій, похідних від особливостей сучасного етапу рефлексивної модернізації суспільства ризику; щодо методології побудови голографічних концептів, адекватних сучасному стану суспільної свідомості й місцю науки в суспільстві; щодо концепту рефлексивного капіталу, який може розглядатись як важлива складова сучасного людського капіталу загалом.

Сучасні суспільні трансформації можуть бути адекватно зрозумілі і відповідно керовані на основі рефлексивно-ресурсного підходу, адже основною особливістю сучасності є рефлексивна модернізація, а формою існування соціуму є суспільство ризиків. Для безпеки в такому суспільстві необхідні рефлексивні зсуви в масовій свідомості, які стали б інтелектуальними інструментами опанування множинності, багатомірності й одночасності суб'єктивно-об'єктивної реальності.

В методології науки, яка вивчає суспільні трансформації, має бути внесено концепти нового покоління — голографічні, які можуть охопити розмаїття і суперечливість суб'єктивного компоненту реальності, яка поділена спільнотами, спів-присутніми в просторі й часі з індивідами, які здійснюють власну біографічну рефлексію колективних дій.

Рефлексивний капітал територіальних спільнот є психологічним ресурсом суспільних трансформацій, що розкривається в чотирьох компонентах: сенсу спільноти, ресурсу мереж, практичної ефективності та мудрості колективної дії.

Подальша методологічна операціоналізація та практична технологізація концепту є перспективою дослідження, спрямованого на пошук способів розв'язання проблеми забезпечення психологічного благополуччя індивідів і спільнот в умовах сучасних суспільних трансформацій.

Список використаних джерел

1. Beck, U., Giddens, A., & Lash, S. (1994). *Reflexive modernization: Politics, tradition and aesthetics in the modern social order*. — Stanford University Press. — 225 с.
2. Ручка А. О., Танчер В. В. Курс історії теоретичної соціології: Навчальний посібник. — К.: Наукова думка, 1995. — 223 с.
3. Blackshaw T. Key concepts in community studies. — London, SAGE. — 192 p.
4. Ingleby J. Globalisation, Glocalisation and Mission / *Transformation: An International Journal of Holistic Mission Studies, January 2006; vol. 23, 1; pp. 49–53*.
5. Найдьонов М. І. Формування системи рефлексивного управління в організаціях. — К.: Міленіум, 2008. — 484 с.
6. Лактионов А. Н. Координати індивідуального опыта. — Харьков: Бизнес Информ, 1998. — 492 с.

7. Щедровицкий Г. П. «Естественное» и «искусственное» в социотехнических системах // Щедровицкий Г. П. Избранные труды. — М.: Школа культурной политики, 1995. — С. 318–325.
8. Найденова Л. А. Роль рефлексивного потенциала группы в активизации творческих способностей учащихся: дис. ... канд. психол. наук: 21.09.1993 / Любовь Антоновна Найденова. — К., 1993. — 192 с.
9. Найденова Л. А. Соціальний та рефлексивний капітал територіальних спільнот як чинник суспільних перетворень // Наук. зап. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. — К.: Главник, 2005. — Вип. 26. — Т. 3. — С. 195–202.
10. Найденова Л. А. Індивідуальний внесок в розвиток рефлексивного капіталу професійної психологічної спільноти // Професійна психологія: реалії та перспективи розвитку. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. — Луцьк, 2008. — С. 196–203.

Л. А. Найденова

кандидат психологических наук, ведущий научный сотрудник
Института социальной и политической психологии АПН Украины

КОНЦЕПЦИЯ РЕФЛЕКСИВНОГО КАПИТАЛА ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ СООБЩЕСТВ: ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ РЕСУРСЫ ОБЩЕСТВЕННЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

Резюме

На основе концепции рефлексивной модернизации общества У. Бека ставится задача осмысления психологических ресурсов перманентных общественных трансформаций. Выделяются групп-рефлексивные функции разделяемой реальности и удерживания разных образов реальности, производных от принадлежности субъекта разным сообществам. Предлагается голографический концепт рефлексивного капитала территориальных сообществ, раскрывается способ его конструирования на различных этапах исследования.

Ключевые слова: рефлексивная модернизация, общество риска, групп-рефлексивный подход, разделяемая реальность, психология сообществ, рефлексивный капитал.

L. Naydonova

candidate of psychological sciences, Senior Research Officer
Institute of Social and Political Psychology of NAPSU

CONCEPT OF CAPITAL REFLEXIVE TERRITORIAL COMMUNITIES: PSYCHOLOGICAL RESOURCES SOCIAL TRANSFORMATION

Summary

On the basis of the U. Beck's reflexive modernization concept the goal is to realize the psychological resources for permanent social transformations. Some conceptualizations are proposed: the group-reflexive functions of shared reality and keeping the different reality images, which are derived from subject's embodiments into communities. Communities' reflexive capital concept is disclosed by the way of its construction during the research steps.

Key words: reflexive modernization, risk society, group-reflexive approach, shared reality, community psychology, reflexive capital.